ŠIAULIŲ RAJONO SAVIVALDYBĖS
VISUOMENĖS SVEIKATOS BIURAS

LIGOTUMAS ONKOLOGINĖMIS LIGOMIS: 2018 – 2022 M. ŠIAULIŲ RAJONO APŽVALGA

Pagal Higienos instituto Sveikatos informacijos centro ir

Sveikatos mokymo ir ligų prevencijos centro informaciją parengė

Šiaulių rajono savivaldybės visuomenės sveikatos biuro visuomenės sveikatos specialistė,

vykdanti visuomenės sveikatos stebėseną, Raminta Maciūnaitė

Kuršėnai, 2023 m.

Turinys

ĮVADAS ... 3
LIGOTUMAS PIKTYBINIAIS NAVIKAIS ŠIAULIŲ RAJONE ... 4
1. 1. LIGOTUMAS PIKTYBINIAIS PRIEŠINĖS LIAUKOS (PROSTATOS) NAVIKAIS ... 5
1. 2. LIGOTUMAS KRŪTIES PIKTYBINIAIS NAVIKAIS ... 6
1. 3. LIGOTUMAS BRONCHŲ IR PLAUČIŲ PIKTYBINIAIS NAVIKAIS ... 7
1. 4. LIGOTUMAS STOROSIOS (GAUBTINĖS) ŽARNOS PIKTYBINIAIS NAVIKAIS ... 9
1. 5. LIGOTUMAS GIMDOS KAKLELIO IR KIAUŠIDŽIŲ PIKTYBINIAIS NAVIKAIS ... 10
APIBENDRINIMAS ... 13
PREVENCINĖS PROGRAMOS ... 14
ŠALTINIAI ... 16

ĮVADAS

Onkologinės ligos – viena aktualiausių visos visuomenės, mokslo bei medicinos problemų, nes ligotumas bei mirtingumas nuo jų nuolat didėja ir Lietuvoje, ir visame pasaulyje.

Onkologinės ligos – didelė ligų grupė, kurioms yra būdingas organizmo ląstelių pakitimas, nekontroliuojamas jų dauginimasis išstumiant, peraugant bei naikinant aplinkinius, sveikus, audinius. Piktybinis auglys gali pažeisti bet kurį organą ar audinį, o jo augimo ir plitimo greitis priklausys nuo kiekvieno asmens individualios sveikatos istorijos ir santykio su išorės veiksniais. Onkologinių ligų atsiradimą gali skatinti tiek paveldimi, tiek genetiniai, tiek išoriniai faktoriai (kancerogenai) (Antėja, 2023).

Ekspertai numato, kad iki 2030 m. mirties nuo vėžio atvejų skaičius padidės iki 13 milijonų – jei mes nesiimsime jokių priemonių. Imantis veiksmų galima užkirsti kelią daugiau nei trečdaliui vėžio atvejų. Kitas trečdalis gali būti išgydytas, jei liga bus nustatyta anksti ir tinkamai gydoma. Įgyvendinant į išteklius orientuotas prevencijos, ankstyvo aptikimo ir gydymo strategijas, kasmet galima išgelbėti iki 3,7 mln. gyvybių (Higienos instituto Sveikatos stiprinimo centras, 2019).

Žinoma, kad dauguma sergančiųjų piktybiniais navikais yra vyresnio amžiaus žmonės, tačiau pastaraisiais dešimtmečiais ryškėja vėžio „jaunėjimo“ tendencija. Tai susiję su vėžio rizikos veiksniais – rūkymu, pernelyg ankstyvu lytiniu gyvenimu, piktnaudžiavimu alkoholiu, netinkama mityba, švirkščiamųjų narkotikų vartojimu ir kitų žalingų įpročių paplitimu tarp jaunuolių ir net paauglių ar vaikų. Jei šis reiškinys plis ir toliau, netolimoje ateityje onkologinėmis ligomis sirgs vis daugiau jauno amžiaus žmonių (Tamošauskienė, Aleknavičienė, Jakubavičiūtė, 2013).

Bet kokiu atveju vėžiu nesusergama staiga, jam išsivystyti reikalingas laikas, paprastai 10–30 metų, per kurį vėžio vystymąsi lemiantys veiksniai atlieka savo pragaištingą darbą. Taigi, žmogus nuo vaikystės turi būti mokomas gyventi sveikai ir nesudaryti sąlygų susirgti vėžiu kaip, beje, ir kitomis sunkiomis ligomis. Kiekvienas nuo vaikystės turi būti ugdomas taip, kad suprastų, jog pirmiausia už savo sveikatą atsakingas jis pats (Tamošauskienė, Aleknavičienė, Jakubavičiūtė, 2013).

Šioje apžvalgoje aptariami bei lyginami Lietuvos ir Šiaulių rajono ligotumo onkologinėms ligomis rodikliai. Pateikiamos rekomendacijos, primenančios apie prevencines priemones.

Ši Šiaulių rajono onkologinių ligų apžvalga bus prieinama Šiaulių rajono visuomenės sveikatos biuro tinklalapyje adresu http://siauliurvsb.lt.

LIGOTUMAS PIKTYBINIAIS NAVIKAIS ŠIAULIŲ RAJONE

Lietuvoje ligotumas onkologinėmis ligomis yra antroje vietoje po ligotumo kraujotakos sistemos ligomis. Higienos instituto duomenimis, 2022 metais Lietuvoje ligotumas onkologinėmis ligomis siekė 97,41 atvejų 1000 gyventojų.

Ligotumas piktybiniais navikais Lietuvoje didėja (žr. 1 pav.). Higienos instituto duomenimis, Lietuvoje 2018 m. užregistruotas 249941 onkologinių susirgimų atvejis, 2019 m. – 261916 atvejų, 2020 m. – 221478 atvejai, 2021 m. 254390 atvejų, o 2022 m. 275824 atvejai. Ligotumas onkologinėmis ligomis Lietuvoje per 5 metus išaugo maždaug 9 procentais.

Šiaulių rajone ligotumas onkologinėmis ligomis taip pat tolygiai didėja: 2018 m. užregistruoti 3088 onkologinių susirgimų atvejai, 2019 m. – 3537 atvejai, 2020 m. – 2817 atvejų, 2021 m. – 3152 atvejai, o 2022 m. – 3420 atvejų. Šiaulių rajone ligotumas onkologinėmis ligomis per 5 metus išaugo maždaug 10 procentų. Šiaulių rajono ligotumo onkologinėmis ligomis rodiklis neviršija Lietuvos rodiklio.

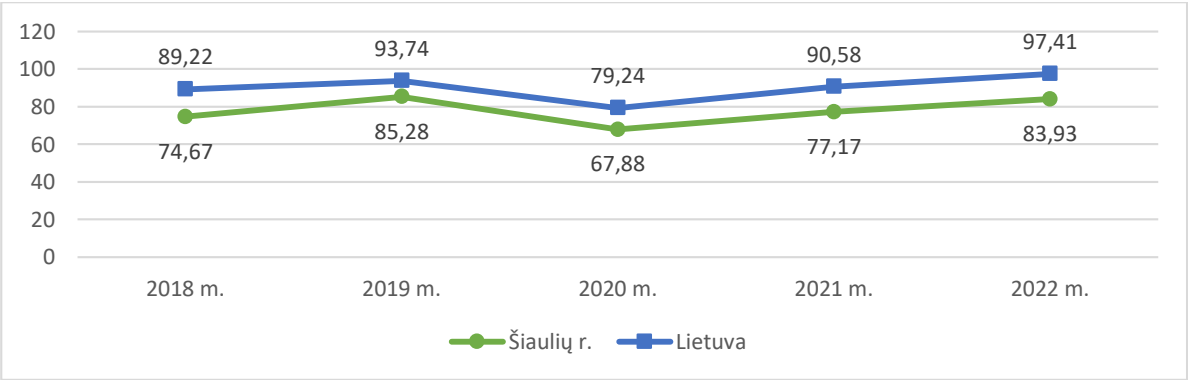

1 pav. Ligotumo onkologinėmis ligomis (C00-D48) rodiklis Šiaulių r. ir Lietuvoje 1000 gyv., 2018-2022 m. *Šaltinis – Higienos instituto Sveikatos informacijos centras*

Didžiausias vyrų ligotumas 2022 m. buvo priešinės liaukos (prostatos), šlapimo pūslės, bronchų ir plaučių bei storosios (gaubtinės) žarnos navikais. Moterų didžiausias ligotumas 2022 m. buvo krūties, gimdo kaklelio, kiaušidžių bei storosios (gaubtinės) žarnos piktybiniais navikais.

Didžiausias Šiaulių rajono moterų ligotumas 2022 m. buvo krūties, gimdos kaklelio, kiaušidžių bei storosios (gaubtinės) žarnos piktybiniais navikais. Šiaulių rajono vyrai 2022 m. daugiausiai sirgo priešinės liaukos (prostatos), bronchų ir plaučių, šlapimo pūslės, skrandžio bei storosios (gaubtinės) žarnos piktybiniais navikais.

1. 1. LIGOTUMAS PIKTYBINIAIS PRIEŠINĖS LIAUKOS (PROSTATOS) NAVIKAIS

Piktybiniai priešinės liaukos (prostatos) navikai yra viena svarbiausių vyrų populiacijos sveikatos problemų. Remiantis Nacionalinio vėžio instituto informacija, šiuo metu Lietuvoje priešinės liaukos vėžys yra dažniausia vyrų onkologinė liga. Per metus nustatoma jau apie 2000 naujų atvejų, ligotumas šia liga nuolat auga.

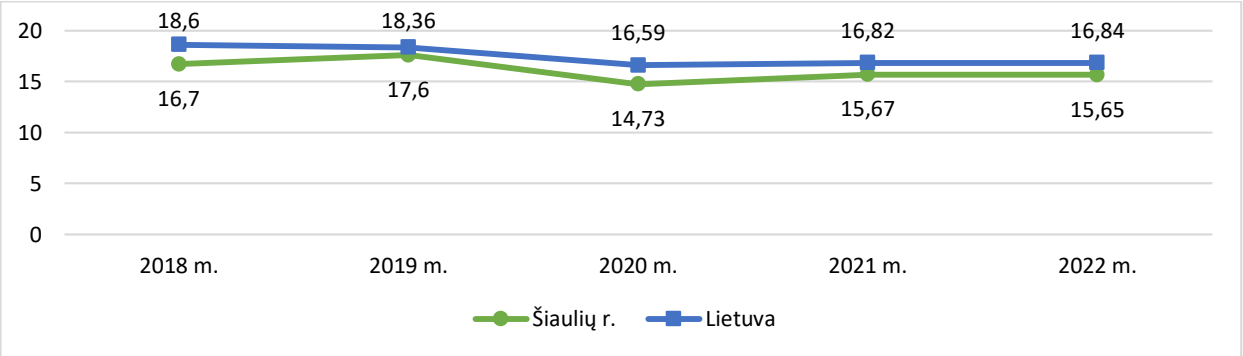

2 pav. Vyrų ligotumo piktybiniais priešinės liaukos (C61) navikais rodiklis Šiaulių r. ir Lietuvoje 1000 gyv., 2018-2022 m. *Šaltinis – Higienos instituto Sveikatos informacijos centras*

Lyginant penkerių metų laikotarpio statistiką, Lietuvoje vyrų ligotumas piktybiniais priešinės liaukos navikais šiek tiek sumažėjo: nuo 18,6 atvejų 1000-čiui gyventojų 2018 m. iki 16,84 atvejų 1000-čiui gyventojų 2022 m. Šiaulių rajone 2022 m. vyrų ligotumas piktybiniais priešinės liaukos navikais buvo 15,65 atvejų 1000-čiui gyventojų, tai yra mažiau nei buvo 2018 m. (16,7 atvejų 1000-čiui gyv.). Šiaulių rajono vyrų ligotumas priešinės liaukos navikais mažesnis nei Lietuvoje.

Šiaulių rajone 2022 m. piktybiniais priešinės liaukos navikais sirgo 307 vyrai (15,65 atvejų 1000 gyv.) (žr. 2 pav.). Per penkerius metus vyrų ligotumas priešinės liaukos navikais Šiaulių rajone sumažėjo maždaug 4 procentais, Lietuvos mastu sumažėjo maždaug 5 procentais.

Priešinės liaukos vėžys dažniausiai diagnozuojamas vyresniems nei 55 metų vyrams. Vidutinis pacientų, kuriems nustatoma priešinės liaukos diagnozė, amžius – 70 metų. 3 paveiksle pavaizduotas Šiaulių rajono vyrų ligotumas piktybiniais priešinės liaukos navikais pagal vyrų amžių.

Remiantis penkerių metų statistika, galima teigti, kad piktybiniais priešinės liaukos navikais daugiausiai serga 65 metų ir vyresni vyrai. 2022 m. prostatos vėžiu sirgo 220 65+ metų amžiaus Šiaulių rajono vyrų. Vyrams, jaunesniems nei 45 metai, susirgimai priešinės liaukos vėžiu pasitaiko gana retai. Dauguma pacientų ankstyvųjų priešinės liaukos vėžio stadijų metu nejaučia jokių simptomų.

Asmenų, kurių tėvas, brolis ar senelis sirgo ar serga priešinės liaukos vėžiu, rizika susirgti šia liga yra padidėjusi. Vyrams, kurių motinos sirgo ar serga krūties ar kiaušidžių vėžiu, taip pat yra rizika susirgti priešinės liaukos vėžiu.

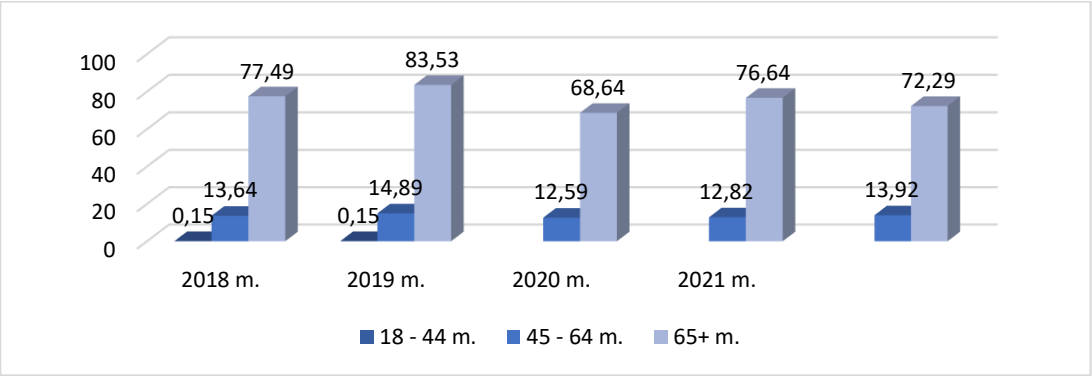

3 pav. Vyrų ligotumo piktybiniais priešinės liaukos (C61) navikais rodiklis Šiaulių r. 1000 gyv. pagal amžių, 2018-2022 m. *Šaltinis – Higienos instituto Sveikatos informacijos centras*

1. 2. LIGOTUMAS KRŪTIES PIKTYBINIAIS NAVIKAIS

Krūties vėžys - dažniausia moterų onkologinė liga ne tik Lietuvoje, bet ir pasaulyje. Pasaulyje kasmet nustatoma per milijoną naujų krūties vėžio atvejų. Remiantis Nacionalinio vėžio instituto informacija, bet kuri moteris per gyvenimą turi apie 10 proc. riziką susirgti krūties vėžiu.

Lietuvoje moterų ligotumas krūties piktybiniais navikais per penkerius metus padidėjo nuo 11,56 atvejų 1000 gyventojų 2018 m. iki 12,83 atvejų 1000 gyventojų 2022 m. Šiaulių rajone taip pat pastebimas didėjantis moterų ligotumas krūties vėžiu: 2018 m. 9,16 atvejų 1000 gyv., 2022 m. 10,31 atvejų 1000 gyv. Šiaulių rajono gyventojų ligotumas krūties piktybiniais navikais mažesnis nei Lietuvoje.

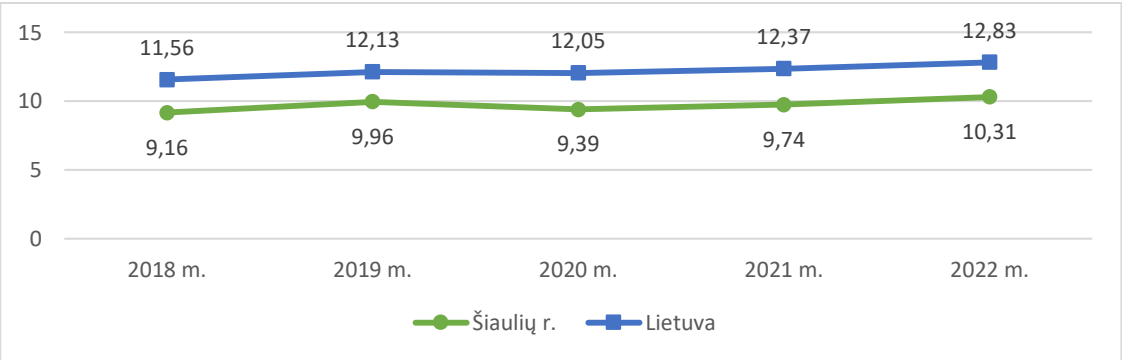

4 pav. Moterų ligotumo piktybiniais krūties (C50) navikais rodiklis Šiaulių r. ir Lietuvoje 1000 gyv., 2018-2022 m. *Šaltinis – Higienos instituto Sveikatos informacijos centras*

Šiaulių rajone 2022 m. piktybiniais krūties navikais sirgo 218 moterų (10,31 atvejų 1000 gyv.) (žr. 4 pav.). Per penkerius metus moterų ligotumas piktybiniais krūties navikais Šiaulių rajone išaugo maždaug 10 procentų, Lietuvoje – 11 procentų. Tai rodo, kad ligotumas krūties vėžiu tiek Lietuvoje, tiek Šiaulių rajone yra didėjantis.

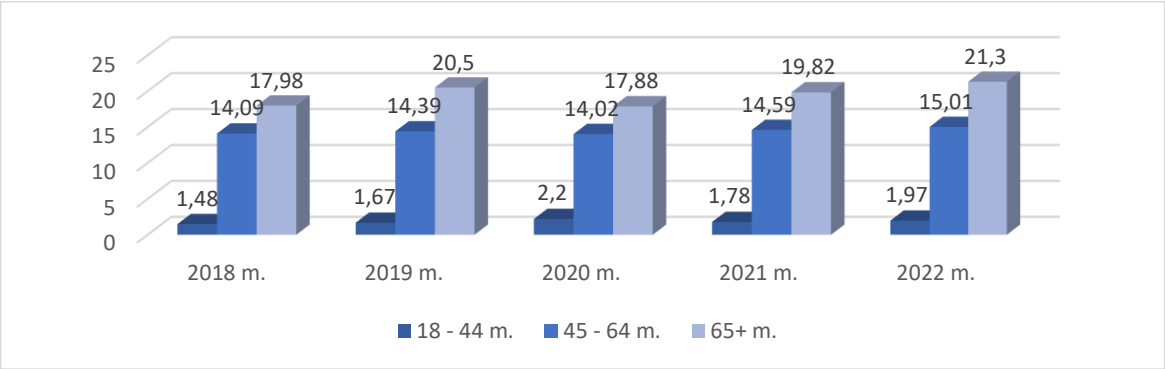

5 pav. Moterų ligotumo piktybiniais krūties (C50) navikais rodiklis Šiaulių r. 1000 gyv. pagal amžių, 2018-2022 m. *Šaltinis – Higienos instituto Sveikatos informacijos centras*

Krūties vėžys dažniausiai diagnozuojamas 50-70 metų amžiaus moterų grupėje. Remiantis penkerių metų statistika (žr. 5 pav.), galima teigti, kad piktybiniais krūties navikais Šiaulių rajone dažniausiai serga 65 metų ir vyresnės moterys. 2022 m. krūties vėžiu sirgo 107 65+ metų amžiaus Šiaulių rajono moterys. 45-64 metų amžiaus moterims krūties vėžys taip pat diagnozuojamas gana dažnai. 2022 m. krūties vėžiu sirgo 99 45-64 metų amžiaus Šiaulių rajono moterys. Jaunesnėms nei 45 metų moterims susirgti krūties vėžiu rizika yra žymiai mažesnė. Išskyrus atvejus, kai moteris turi artimų giminaičių sirgusių krūties ar kiaušidžių vėžiu, tokiu atveju rizika susirgti krūties vėžiu didesnė.

1. 3. LIGOTUMAS BRONCHŲ IR PLAUČIŲ PIKTYBINIAIS NAVIKAIS

Remiantis Nacionalinio vėžio instituto informacija, kasmet Lietuvoje nustatoma apie 1200 naujų plaučių vėžio atvejų. Lietuvoje, kaip ir daugelyje pasaulio šalių plaučių vėžys labiausiai paplitęs tarp vyrų. Moterys plaučių vėžiu serga gerokai rečiau.

Lietuvoje ligotumas bronchų ir plaučių piktybiniais navikais per penkerius metus padidėjo nuo 1,56 atvejo 1000 gyventojų 2018 m. iki 1,59 atvejo 1000 gyventojų 2022 m. Šiaulių rajone matomas ligotumo bronchų ir plaučių vėžiu sumažėjimas: 2018 m. 2,03 atvejai 1000 gyv., 2022 m. 1,79 atvejo 1000 gyv. (žr. 6 pav.).

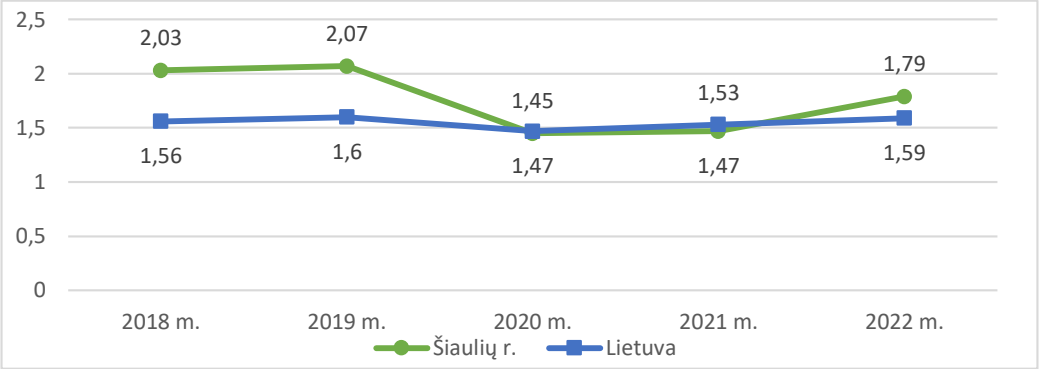

6 pav. Ligotumo piktybiniais bronchų ir plaučių (C34) navikais rodiklis Šiaulių r. ir Lietuvoje 1000 gyv., 2018-2022 m. *Šaltinis – Higienos instituto Sveikatos informacijos centras*

Šiaulių rajone, kaip ir Lietuvoje bei Pasaulyje, plaučių vėžiu daugiausiai serga vyrai. 2018 m. Šiaulių rajone piktybiniais bronchų ir plaučių navikais sirgo 55 vyrai (2,8 atvejų 1000 gyv.). Per penkerius metus vyrų ligotumas piktybiniais bronchų ir plaučių navikais Lietuvoje sumažėjo tik 1 procentu, o Šiaulių rajone sumažėjo 5 procentais. Galima manyti, jog vyrų ligotumas bronchų ir plaučių vėžiu tiek Lietuvoje, tiek Šiaulių rajone po truputį mažėja.

Bronchų ir plaučių vėžys dažniausiai yra diagnozuojamas asmenims, vyresniems nei 65 metų amžiaus. Šiaulių rajone bronchų ir plaučių vėžiu taip pat dažniausiai serga 65 metų ir vyresni vyrai (žr. 7 pav.). Be to, nemažas ligotumas pastebimas ir 45-64 metų vyrų tarpe.

Dauguma plaučių vėžio simptomų išryškėja ligai pasiekus vėlyvas stadijas. Šie simptomai dažnai panašūs į kitų ligų simptomus. Galima manyti, jog dėl šios priežasties liga ir yra diagnozuojama sulaukus tik vyresnio amžiaus.

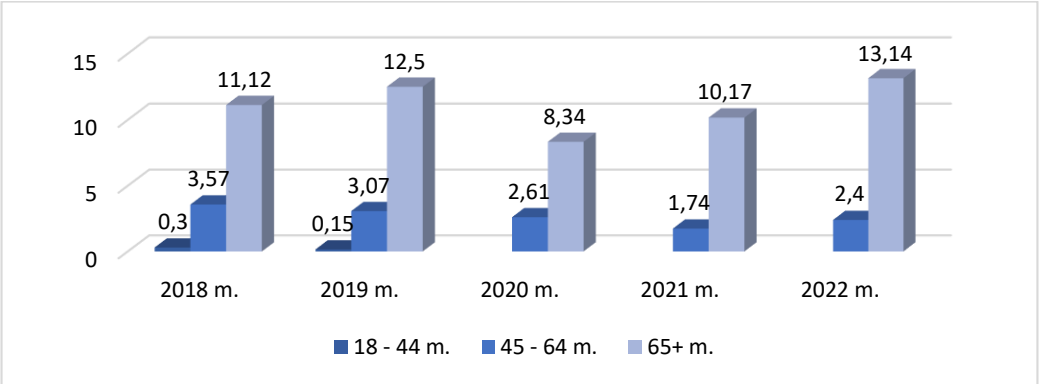

7 pav. Vyrų ligotumo piktybiniais bronchų ir plaučių (C34) navikais rodiklis Šiaulių r. 1000 gyv. pagal amžių, 2018-2022 m. *Šaltinis – Higienos instituto Sveikatos informacijos centras*

Remiantis Nacionalinio vėžio instituto informacija, susirgti plaučių vėžiu gali bet kuris žmogus, tačiau nepalyginamai labiau susirgti šia liga rizikuoja: aktyvūs ir pasyvūs rūkaliai, žmonės,

susiduriantys su radono dujomis, žmonės, susiduriantys su asbestu, žmonės, susiduriantys su kitokiais chemikalais bei tie, kurie nesveikai maitinasi.

1. 4. LIGOTUMAS STOROSIOS (GAUBTINĖS) ŽARNOS PIKTYBINIAIS NAVIKAIS

Remiantis Nacionalinio vėžio instituto informacija, storosios žarnos vėžys yra viena iš penkių dažniausiai pasitaikančių vėžio lokalizacijų Lietuvoje. Lietuvoje kasmet užregistruojama apie 1400 naujų šios ligos atvejų, per metus nuo jos miršta daugiau nei 800 žmonių.

Ligotumas piktybiniais storosios žarnos navikais Lietuvoje per penkerius metus padidėjo nuo 2,12 atvejų 1000 gyventojų 2018 m. iki 2,19 atvejų 1000 gyventojų 2022 m. Ligotumas šia liga Šiaulių rajone sumažėjo – 2018 m. buvo užfiksuota 1,89 atvejo 1000 gyventojų, o 2022 m. 1,6 atvejo 1000 gyventojų.

Storosios (gaubtinės) žarnos piktybiniais navikais serga tiek vyrai, tiek moterys. Lietuvoje 2022 metais šia liga daugiau sirgo moterų nei vyrų. Šiaulių rajone skirtumas nežymus, tačiau sergančiųjų daugiau buvo vyrų (32 moterys ir 33 vyrai) (žr. 8 pav.). Per penkerius metus ligotumas storosios (gaubtinės) žarnos piktybiniais navikais Lietuvoje padidėjo 4 procentais, o Šiaulių rajone sumažėjo 20 procentų.

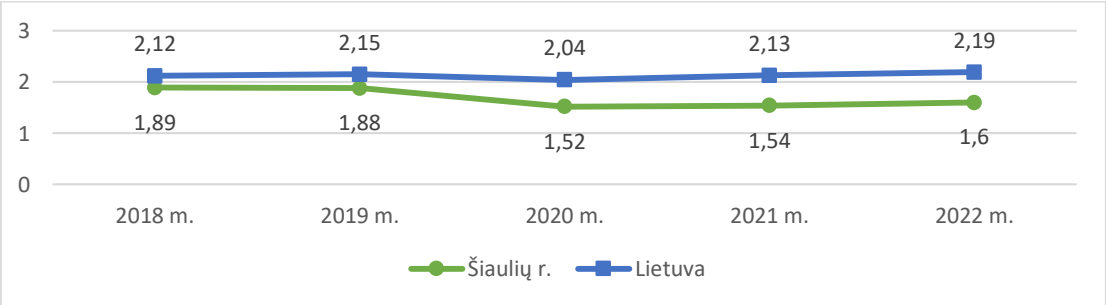

8 pav. Ligotumo piktybiniais storosios (gaubtinės) žarnos (C18) navikais rodiklis Šiaulių r. ir Lietuvoje 1000 gyv., 2018-2022 m. *Šaltinis – Higienos instituto Sveikatos informacijos centras*

Storosios (gaubtinės) žarnos piktybiniai navikai, kaip ir dauguma kitų vėžio formų, yra diagnozuojami vėlesniame amžiuje. Didesnės rizikos susirgti storosios žarnos vėžiu grupėje yra asmenys, vyresni nei 50 metų amžiaus. Remiantis Higienos instituto duomenimis, Šiaulių rajone piktybiniais storosios žarnos navikais daugiausiai serga asmenys, sulaukę 65 metų amžiaus ir vyresni (žr. 9 pav.). 45-64 metų amžiaus žmonėms taip pat yra diagnozuojama ši liga, tačiau žymiai rečiau nei vyresnio amžiaus asmenimis.

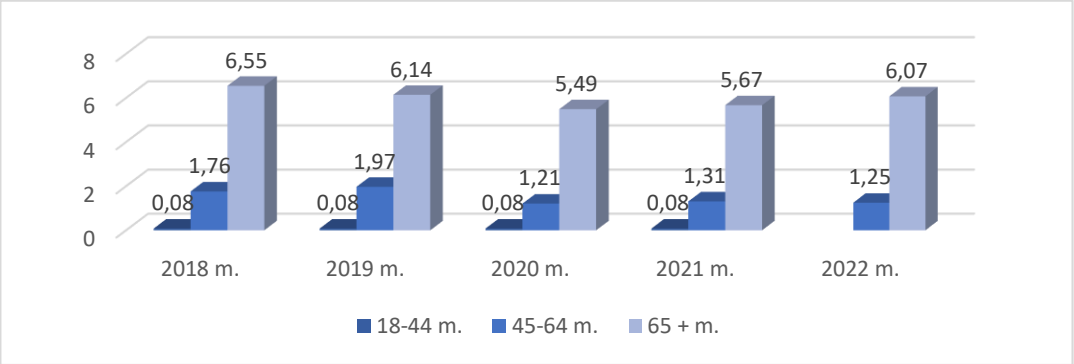

9 pav. Ligotumo piktybiniais storosios (gaubtinės) žarnos (C18) navikais rodiklis Šiaulių r. 1000 gyv. pagal amžių, 2018-2022 m. *Šaltinis – Higienos instituto Sveikatos informacijos centras*

Žmonės, kurių kas nors iš pirmos eilės giminaičių (pvz., vienas iš tėvų) sirgo storosios žarnos vėžiu, turi 2-6 procentais didesnę riziką susirgti storosios žarnos vėžiu. Jeigu kas nors iš pirmos eilės giminaičių šiuo vėžiu sirgo būdami iki 45 metų amžiaus, tai rizika padidėja iki 10 procentų. Jei šeimoje buvo 2 ar daugiau pirmos eilės giminaičių, susirgusių storosios žarnos vėžiu, rizika susirgti padidėja iki 17 procentų.

Kol kas tikslios storosios žarnos vėžio priežastys nėra žinomos, tačiau žinoma, kad didesnės rizikos grupėje yra žmonės, kurie vyresni nei 50 metų amžiaus, tie, kurių šeiminėje anamnezėje yra daugybinė polipozė (kai storosios žarnos gleivinėje randami gerybiniai navikai - polipai), ilgą laiką sergantys opiniu kolitu (yra žarnyno gleivinės pakitimai), vartojantys daug riebalų ir mėsos, o mažai daržovių ir ląstelienos, rūkaliai, tie, kurių šeimoje buvo diagnozuotas storosios žarnos vėžys (ypač, kai liga buvo nustatyta jaunesniems nei 45 metų amžiaus asmenims).

1. 5. LIGOTUMAS GIMDOS KAKLELIO IR KIAUŠIDŽIŲ PIKTYBINIAIS NAVIKAIS

Gimdos kaklelio vėžys yra palyginti dažna moterų onkologinė liga – ji užima 3–4-tą vietą tarp piktybinių navikų, kuriais serga moterys Lietuvoje. Taip pat Lietuvoje kasmet nustatoma apie 400 naujų kiaušidžių vėžio atvejų.

Moterų ligotumas gimdos kaklelio piktybiniais navikais Lietuvoje per penkerius šiek tiek sumažėjo nuo 2,25 atvejų 1000 gyventojų 2018 m. iki 2,05 atvejų 1000 gyventojų 2022 m.. Šiaulių rajone ligotumas ta pačia liga per penkerius metus taip pat sumažėjo nuo 2,79 atvejų 1000 gyventojų 2018 m. iki 2,74 atvejų 1000 gyventojų 2022 m. (žr. 10 pav.).

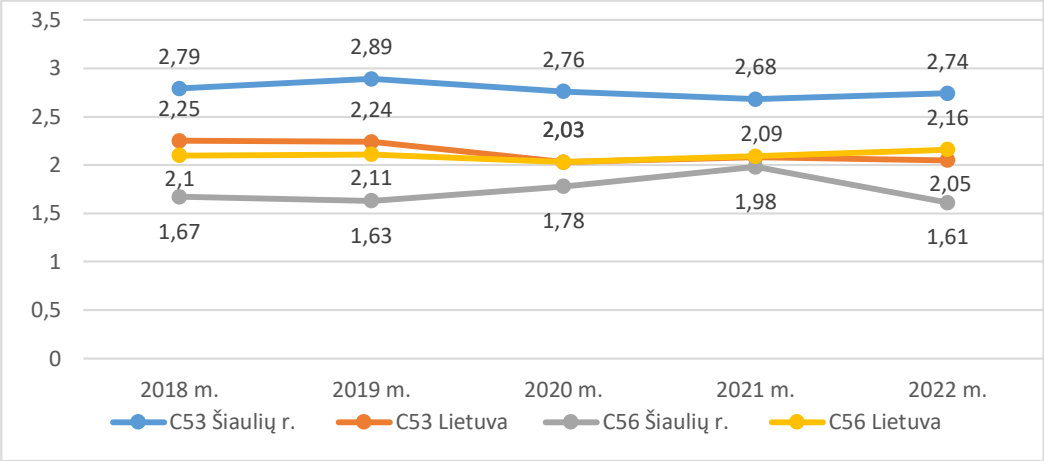

10 pav. Moterų ligotumo piktybiniais gimdos kaklelio (C53) ir kiaušidžių (C56) navikais rodiklis Šiaulių r. ir Lietuvoje 1000 gyv., 2018-2022 m. *Šaltinis – Higienos instituto Sveikatos informacijos centras*

Ligotumas kiaušidžių piktybiniais navikais Lietuvoje per penkerius metus šiek tiek padidėjo nuo 2,1 atvejo 1000 gyventojų 2018 m. iki 2,16 atvejo 1000 gyventojų 2022 m.. Šiaulių rajone per penkerius metus ligotumas kiaušidžių piktybiniais navikais šiek tiek sumažėjo: 2018 m. 1,67 atvejo 1000 gyv., o 2022 m. 1,61 atvejo 1000 gyv. (žr. 10 pav.).

Šiaulių rajone 2022 m. gimdos kaklelio piktybiniais navikais sirgo 58 moterys (2,74 atvejo 1000 gyv.). Per penkerius metus ligotumas gimdos kaklelio vėžiu Šiaulių rajone sumažėjo 3 procentais, o Lietuvoje 9 procentais. Kiaušidžių piktybiniais navikais tais pačiais metais Šiaulių rajone sirgo 34 moterys (1,61 atvejo 1000 gyv.). Per penkerius metus ligotumas kiaušidžių vėžiu Šiaulių rajone sumažėjo 6 procentais, o Lietuvoje padidėjo 3 procentais.

Gimdos kaklelio vėžiu suserga gana jaunos moterys – dauguma būdamos 30–60 metų amžiaus. Remiantis Higienos instituto pateikiamais duomenimis, Šiaulių rajone didžiausias moterų ligotumas gimdos kaklelio vėžiu pastebimas 45-64 metų amžiaus tarpsnyje, tačiau panašiai serga ir vyresnės nei 65 metų moterys (žr. 11 pav.).

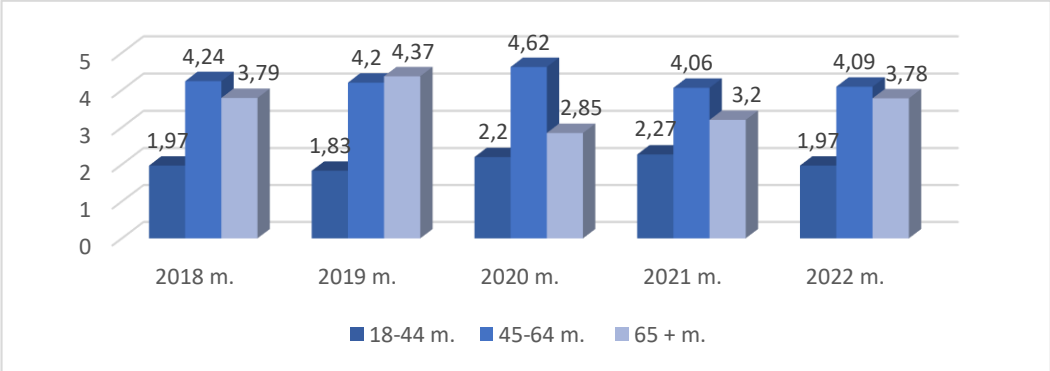

11 pav. Moterų ligotumo piktybiniais gimdos kaklelio (C53) navikais rodiklis Šiaulių r. 1000 gyv., pagal amžių 2018-2022 m. *Šaltinis – Higienos instituto Sveikatos informacijos centras*

Vienas svarbiausių gimdos kaklelio vėžio rizikos veiksnių yra žmogaus papilomos viruso (ŽPV) infekcija. Taip pat gimdos kaklelio vėžio rizika didėja, daugėjant lytinių partnerių skaičiui, jei lytiniai santykiai pradedami esant jauno amžiaus (iki 18 m.), ilgą laiką vartojant oralinius kontraceptikus (OK), rūkant bei kita.

Dažniausiai kiaušidžių vėžiu moterys suserga jau būdamos menopauzėje. Šiaulių rajone, pagal Higienos instituto duomenis, didžiausias moterų ligotumas kiaušidžių piktybiniais navikais yra 45-64 metų tarpsnyje, tačiau panašiai serga ir vyresnės nei 65 metų moterys (žr. 12 pav.).

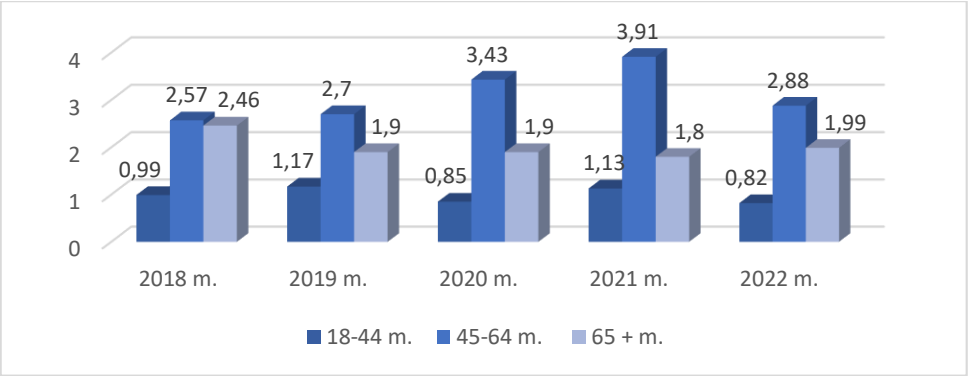

12 pav. Moterų ligotumo piktybiniais kiaušidžių (C56) navikais rodiklis Šiaulių r. 1000 gyv., pagal amžių 2018-2022 m. *Šaltinis – Higienos instituto Sveikatos informacijos centras*

Kiaušidžių vėžio priežastys nėra visiškai aiškios. Negimdžiusių moterų rizika susirgti šia liga šiek tiek didesnė. Keletas veiksnių, kurie didina susirgimo kiaušidžių vėžiu riziką: ankstyva mėnesinių pradžia, vėlyva menopauzė, nuolatinis riebus ir kaloringas maistas, persirgtos kiaušidžių uždegiminės ligos, buvusios kiaušidžių cistos. Taip pat moterų, gydytų medikamentais nuo nevaisingumo, ir moterų, vartojančių pakaitinę hormonų terapiją (PHT), rizika susirgti kiaušidžių vėžiu šiek tiek didesnė. Nedidelės dalies visų susirgusių kiaušidžių vėžiu moterų ligos priežastimi gali būti paveldėtas pakitęs genas.

APIBENDRINIMAS

Tiek Lietuvoje, tiek Šiaulių rajone ligotumas onkologinėmis ligomis didėja. Per penkerius metus ligotumas onkologinėmis ligomis Šiaulių rajone padidėjo maždaug 10 procentų.

Šiaulių rajone didžiausias ligotumas užfiksuotas priešinės liaukos (prostatos), krūties, bronchų ir plaučių bei storosios (gaubtinės) žarnos piktybiniais navikais. Vyrai dažniausiai serga priešinės liaukos (prostatos), bronchų ir plaučių, skrandžio bei storosios (gaubtinės) žarnos vėžiu, o moterys krūties, gimdos kaklelio, kiaušidžių bei storosios žarnos vėžiu.

Vyrų ligotumas piktybiniais priešinės liaukos navikais per penkerius metus Šiaulių rajone sumažėjo 5 procentais. Dažniausiai sirgo 65 metų amžiaus ir vyresni vyrai.

Moterų ligotumas piktybiniais krūties navikais Šiaulių rajone per penkerius metus padidėjo apie 10 procentų ir toliau didėja. Krūties vėžys Šiaulių rajone dažniausiai diagnozuojamas moterims nuo 45 metų amžiaus ir vyresnėms.

Piktybiniais bronchų ir plaučių navikais daugiausiai serga vyrai. Per penkerius metus Šiaulių rajone vyrų ligotumas šia liga sumažėjo 5 procentais. Dauguma plaučio vėžio simptomų išryškėja tik vėlyvose stadijose, todėl šis vėžys dažniausiai diagnozuojamas vyrams, sulaukusiems 65 metų amžiaus ir vyresniems.

Storosios (gaubtinės) žarnos piktybiniais navikais serga tiek vyrai, tiek moterys. Šiaulių rajone šia liga serga daugmaž vienodas skaičius moterų ir vyrų. Per penkerius metus Šiaulių rajone ligotumas storosios (gaubtinės) žarnos vėžiu sumažėjo apie 20 procentų. Ši liga taip pat dažniausiai diagnozuojama asmenims, sulaukusiems 65 metų amžiaus ir vyresniems.

Per penkerius metus moterų ligotumas gimdos kaklelio navikais Šiaulių rajone sumažėjo 3 procentais, o kiaušidžių piktybiniais navikais sumažėjo 6 procentais. Tiek gimdos kaklelio, tiek kiaušidžių vėžys dažniausiai diagnozuojamas 45-64 metų amžiaus moterims.

Galima manyti, kad ligotumo onkologinėmis ligomis, ypač krūties vėžio, didėjimą gali lemti pernelyg mažas dėmesys savo sveikatai, ligų požymių nepastebėjimas bei per mažas prevencinių priemonių taikymas.

PREVENCINĖS PROGRAMOS

Prevencinės sveikatos programos – galimybė sumažinti ligotumą ir mirtingumą nuo šių ligų, nes atlikus tyrimus būtinas gydymas gali būti pradėtas nedelsiant. Todėl ligonių kasų specialistai ragina privalomuoju sveikatos draudimu apsidraudusius gyventojus rūpintis savo sveikata ir turint net mažiausius įtarimus nedelsiant kreiptis į savo šeimos gydytoją, kuris, jeigu reikia, paskirs atlikti reikiamus prevencijos programose numatytus ir iš PSDF biudžeto lėšų apmokamus tyrimus.

Prevencijos programos yra skirtos nustatyto amžiaus pacientams. Tačiau jeigu asmuo jaučiasi blogai, bet nepatenka į nustatyto amžiaus asmenų grupę, turėtų jokiu būdu nedelsti ir kreiptis į savo šeimos gydytoją. Jis atliks būtinus tyrimus ir, jei reikia, išduos siuntimą konsultuotis pas gydytoją specialistą.

1. **Gimdos kaklelio vėžio prevencinė programa.** 25-34 m. (imtinai) moterims kartą per 3 metus atliekamas gimdos kaklelio citologinio tepinėlio tyrimas. 35-59 m. (imtinai) moterims kartą per 5 metus atliekamas gimdos kaklelio aukštos rizikos žmogaus papilomos viruso tyrimas (AR ŽPV) ir gimdos kaklelio citologinio tepinėlio ištyrimas skystoje terpėje (jei AR ŽVP tyrimas teigiamas). Gavus tepinėlių rezultatus gali būti atliekama biopsija, leidžianti objektyviai patvirtinti arba paneigti ligos diagnozę..
2. **Atrankinės mamografinės patikros dėl krūties vėžio programa.** 50-69 m. (imtinai) moterims kartą per 2 metus atliekamas mamografinis tyrimas. Gavus šeimos gydytojo siuntimą atlikti mamografinį tyrimą, galima iš anksto užsiregistruoti (atvykus arba telefonu) mamografijos įrenginį turinčioje sveikatos priežiūros įstaigoje. Tyrimo rezultatus praneša šeimos gydytojas, gavęs juos iš mamogramas vertinančios įstaigos.
3. **Priešinės liaukos (prostatos) vėžio ankstyvosios diagnostikos programa.** 50-69 m. (imtinai) vyrams ir vyrams nuo 45 metų, jei jų tėvai ar broliai sirgo priešinės liaukos vėžio periodiškai atliekamas kraujo tyrimas, parodantis prostatos specifinio antigeno (PSA) koncentraciją kraujyje. Jei PSA kiekis viršija normą, šeimos gydytojas išduoda siuntimą konsultuotis pas urologą, o šis prireikus atlieka priešinės liaukos biopsiją.
4. **Storosios žarnos vėžio ankstyvosios diagnostikos programa.** 50-74 m. (imtinai) vyrams ir moterims kartą per 2 metus atliekamas slapto kraujavimo testas. Jei testo atsakymas neigiamas – pacientas sveikas, jei atsakymas teigiamas – šeimos gydytojas išduos siuntimą pas gydytoją specialistą. Kolonoskopija ir, prireikus, biopsija leidžia objektyviai patvirtinti arba paneigti storosios žarnos vėžio diagnozę.

PREVENCINĖS PROGRAMOS

NEMOKAMAI IŠSITIRK DĖL:
gimdos kaklelio vėžio, krūties vėžio, prostatos (priešinės liaukos) vėžio, storosios žarnos vėžio, širdies ir kraujagyslių ligų rizikos.

KUR KREIPTIS?
Į savo šeimos gydytoją.

AR REIKIA MOKĖTI?
Paslaugos nemokamos.

Prevencijos programos yra skirtos nustatyto amžiaus pacientams. Tačiau jeigu asmuo jaučiasi blogai, bet nepatenka į nustatyto amžiaus asmenų grupę, turėtų nedelsti ir kreiptis į savo šeimos gydytoją. Jis atliks būtinus tyrimus ir, jei reikia, išduos siuntimą konsultuotis pas gydytoją specialistą.

ŠIAULIŲ RAJONO SAVIVALDYBĖS
VISUOMENĖS SVEIKATOS BIURAS

J. Basanavičiaus g. 7, Kuršėnai
+370 683 27 615 | vsb.siauliuraj@gmail.com
siauliurvsb | www.siauliurvsb.lt

GIMDOS KAKLELIO VĖŽIO PREVENCINĖ PROGRAMA	KRŪTIES VĖŽIO PREVENCINĖ PROGRAMA	PROSTATOS (PRIEŠINĖS LIAUKOS) VĖŽIO PREVENCINĖ PROGRAMA	STOROSIOS ŽARNOS VĖŽIO PREVENCINĖ PROGRAMA	ŠIRDIES IR KRAUJAGYSLIŲ LIGŲ PREVENCINĖ PROGRAMA
KAM SKIRTA?				
Moterims nuo **25 iki 59 m.** (imtinai)	Moterims nuo **50 iki 69 m.** (imtinai)	Vyrams nuo **50 iki 69 m.** (imtinai), o jei šia liga sirgo tėvas ar broliai – nuo 45 metų	Vyrams ir moterims nuo **50 iki 74 m.** (imtinai)	Vyrams ir moterims nuo **40 iki 60 m.** (imtinai)
KAS KIEK LAIKO REIKIA PASITIKRINTI?				
25–34 m. (imtinai) moterims kartą per 3 metus, **35-59 m.** (imtinai) moterims kartą per 5 metus.	Kartą per 2 metus	Po pirmo pasitikrinimo kitą apsilankymo datą paskirs šeimos gydytojas.	Kartą per 2 metus	Jei šeimos gydytojas nustato: • labai didelę riziką – po 1 metų, • didelę riziką – po 2 metų, • mažą ar vidutinę riziką – po 4 metų.

ŠALTINIAI

1. Antėja. (2023). *Onkologinės ligos*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2023 m. rugsėjo 19 d.]. Prieiga per internetą: https://anteja.lt/ligos-ir-simptomatika/onkologines-ligos.
2. Higienos institutas. (2023). *Sveikatos statistikos duomenų portalas.* [interaktyvus]. [žiūrėta 2023 m. rugsėjo 19 d.]. Prieiga per internetą: https://stat.hi.lt/.
3. Higienos instituto Sveikatos stiprinimo centras. (2019). *Pasaulinė kovos su vėžiu diena. Kurkime ateitį be vėžio. Laikas veikti – dabar*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2023 m. rugsėjo 19 d.]. Prieiga per internetą: http://www.smlpc.lt/index.php?sid=95&tid=5958.
4. Nacionalinis vėžio institutas. (2021). *Onkologinės ligos.* [interaktyvus]. [žiūrėta 2023 m. rugsėjo 19 d.]. Prieiga per internetą: https://www.nvi.lt/onkologines-ligos/.
5. Tamošauskienė, J., Aleknavičienė, B., Jakubavičiūtė, D. (2013). *Onkologinių ligų profilaktika. Metodinė-informacinė medžiaga, skirta visuomenės sveikatos specialistui*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2023 m. rugsėjo 19 d.]. Prieiga per internetą: https://www.nvi.lt/uploads/pdf/leidiniai%20pacientams/Profilaktika.pdf.
6. Valstybinė ligonių kasa prie Sveikatos apsaugos ministerijos. (2023). *Ligų prevencijos programos.* [interaktyvus]. [žiūrėta 2023 m. rugsėjo 19 d.]. Prieiga per internetą: https://ligoniukasa.lrv.lt/lt/veiklos-sritys/informacija-gyventojams/ligu-prevencijos-programos.